

OFFICIAL PRESS RELEASE

11 Sepitema 2023

'Oku hoko atu hono fakamamafa'i 'e he Pangikē Pule 'a hono tokangaekina ke ma'ulalo 'a e Hikihiki 'i he Totongi Koloa' 'i he Fakamatala Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga 'o 'Aokosi 2023

Kuo tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangike Pule 'o Tonga ke hoko atu 'a e fakamamafa 'a e tokanga 'i he Fakamatala Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga 'o 'Aokosi 2023 ki he ongo me'alalahi 'e ua: 'uluaki', ke tauhi 'a e hikihiki 'i he totongi koloa 'i he tu'unga fe'unga ko e ma'ulalo he peseti 'e 5, 'o kau ki ai 'a e kumi tokoni ki he Pule'anga 'i hono ngaahi fatongia ke ta'ota'ofi 'a e hikihiki 'i he totongi koloa' pea mo e vahenga'; pea ko hono ua', ke tokoni ki he fakaakeake faka'ekonōmika 'a e fonua' 'o fakatefito 'i he ngaahi sekitoa laveangofua' ke malava 'o lahiange 'a e koloa 'oku tuku mai fakatatau ki he fiema'u koloa 'a e kakai' pea mo faka'ai'ai 'a e inivesi 'a e ngaahi pisinisi' ke ngaahi e ngaahi koloa ni.

Kuo hā mai ngaahi faka'ilonga kuo fakaakeake 'a e ekonōmika 'o Tonga'. 'Oku fakafuofua ne tupu peseti 'e 2.4 'i he ta'u fakapa'anga 2023 pea ke tupu peseti 'e 2.6 'i he ta'u fakapa'anga 2024. 'Oku fakatefito 'a e ngaahi langa fakaakeake' mei' he ngaahi ngāue langa fo'ou 'a e Pule'anga', fakaakeake 'i he sekitoa ngoue', mo e ngaahi fakalalakaka 'i he ngaahi sekitoa felāve'i mo e takimamata' makatu'unga 'i he toe hoko atu 'a e fefolau'aki fakavaha'a pule'anga'. Kaekehe, ko e ngaahi pole hangē ko e nounou faka-kaungāue mo e faka-taukei' 'oku'ne faka'ātungia'i 'a e vave 'a e ngāue faka'ekonōmika' pea toe kaunga ki he hikihiki tō 'a e ngaahi totongi koloa'.

Neongo kuo holo 'a e totongi koloa' ki he peseti 'e 4.8 'i Siulai 2023 'o fenāpasi mo e ngaahi fakafuofua', 'oku pehē 'e Kōvana Tatafu Moeaki " 'oku'ne hoha'a 'e malava pē ke toe kaka ki 'olunga 'a e totongi koloa 'i he ongo kuata 'e ua ka hoko mai' 'o ma'olunga ange 'i he tu'unga fe'unga ko e peseti 'e 5 'o fakatefito 'i he ngaahi nounou hono ngaahi e ngaahi koloa fakalotofonua mo e hikihiki 'i he ngaahi totongi lolo'. Kuo holo 'a e totongi koloa hū mai mei muli' ki he peseti 'e 1.9, ka 'oku kei fai e tokanga' ki he ma'olunga 'o e faka'avalisi totongi koloa fakalotofonua' 'i 'olunga he peseti 'e 8.8 'aia ne tupu ai 'a e nofo holo pē 'a e hikihiki 'i he totongi koloa tefito' ('ikai ke kau 'a e koloa ma'u'anga ivi' mo e me'akai) 'i he peseti 'e 10. Ko e fe'āmokaki 'i he tafa'aki fo'u koloa' (supply side) 'oku'ne teke hake 'a e totongi 'o e ngaahi me'akai fakalotofonua', 'o uesia ai 'a e ngaahi totongi koloa felāve'i' 'o malava ke kei 'i 'olunga 'a e totongi koloa fakalukufua' 'i he peseti 'e 5 'i he kuata 'e ua ka hoko'. Ko e ngaahi makatu'unga' ni 'oku' i tu'a 'i he mafai 'a e Pangikē Pule' pea 'oku fakamamafa'i ai 'e Moeaki 'a e "mahu'inga 'o e fengāue'aki mo e ngaahi fatongia 'a e Pule'anga' he 'e malava ai ke fakasi'isi'i 'a e hikihiki 'i he fakamole faka'aho (cost of living) mo fakasi'isi'i 'a e hikihiki tō 'i he ngaahi totongi koloa'".

'I he tu'unga malu fakapa'anga fakatu'apule'anga', 'oku fakafiemalie pē 'a e pa'anga talifaki 'i muli 'a e fonua' 'o fe'unga mo e \$945.2 miliona (tatau mo e mahina 'e 13.3 'o e koloa hū mai mei muli) 'i Siulai 2023. Ne makatu'unga 'eni mei he lahi 'a e pa'anga hū mai mei he ngaahi hoa ngāue fakalalakaka ke tokoni ki he ngaahi ngaue 'a e Pule'anga', ngaahi talafi pa'anga fakatautaha mai mei muli', pea mo e pa'anga hū mai mei he fefolau'aki'. 'Oku fakafuofua ke kei ma'olunga pe 'i he kaha'u' 'a e pa'anga talifaki 'i muli 'a e fonua' 'o ma'olunga ange 'i he tu'unga fiema'u ko e mahina 'e 7.5 'o e koloa hū mai mei tu'apule'anga.

‘Oku tokoni ‘a e tafa‘aki fakapapangikē ki he tupu faka‘ekonōmika ‘o ho‘ata mei he tupu fakata‘u peseti ‘e 8.4 ‘a e nō kuo tuku atu ‘i Sune 2023. Kaekehe, ‘oku hiki ai pe mo e ngaahi nō palopalema ka ‘oku muimui‘i ofi ‘eni ‘e he Pangikē Pule’. ‘Oku mahu‘inga hono fakamalohia ‘a hono tokanga‘i ‘a e ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakapa‘anga kehe ‘ikai ko ha pangikē ke fakasi‘isi‘i ha ngaahi uesia ‘e malava ke hoko ki he tafa‘aki fakapa‘anga’. ‘Oku hoko atu ‘a e fokotu‘utu‘u ngaue fakapa‘anga ne tuku atu ‘i Fepueli 2023 ‘o fakataumu‘a ke holoki ‘a e hulu ‘i he pa‘anga ngāue ‘a e ngaahi pangikē ke tokoni ki hono fakahoko lelei pea a‘usia ‘a e ngaahi taumu‘a ‘o e fokotu‘utu‘u ngaue fakapa‘anga’.

Ki ha toe fakaikiiki, kataki fetu‘utaki mai:
Tafa‘aki ‘Ekonōmika
Telefoni: (676) 24 057; Fax: (676) 24201;
‘Imeili: nrbt@reservebank.to, tmoeaki@reservebank.to